

YOLLANISH JINOYATINING MOHIYATI

RAXMATULLAYEV AHROR NIMATULLA O'G'LI

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda yollanish jinoyatining mohiyati, uning huquqiy ta'rifi va ijtimoiy xavflilik darajasi tahlil qilinadi. Yollanish jinoyati shaxsning moddiy manfaat evaziga boshqa davlat yoki noqonuniy qurolli guruhlar manfaatiga xizmat qilishi bilan tavsiflanadi. Ushbu jinoyat nafaqat shaxsning o'z Vataniga sodiqligini buzadi, balki davlatning hududiy yaxlitligi, siyosiy mustaqilligi va milliy xavfsizligiga tahdid soladi. Shuningdek, maqolada yollanish jinoyatining xalqaro huquqiy asoslari, milliy qonunchilikdagi aks etishi hamda amaliy misollar asosida uning oqibatlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: *yollanish, jinoyat, milliy xavfsizlik, huquqiy ta'rif, mercenar, hududiy yaxlitlik, xalqaro huquq, ijtimoiy xavf.*

Insoniyat tarixida yollanish hodisasi turli davrlarda turlicha ko'rinishda namoyon bo'lgan. Qadimiy imperiyalar davrida yollangan askarlar jangovar kuchni to'ldirish vositasi sifatida qaralsa, zamonaviy davrda bu hodisa huquqiy jihatdan jinoyat sifatida baholanmoqda. Chunki bugungi kunda yollanish nafaqat alohida shaxsning moddiy manfaatini ko'zlashini bildiradi, balki u davlatlarning suvereniteti, milliy xavfsizligi va barqarorligiga bevosita xavf tug'diradi.

Yollanishning mohiyati shundaki, shaxs o'z davlatiga bo'lgan sadoqatini ikkinchi o'ringa qo'yib, boshqa davlat yoki noqonuniy qurolli tuzilmalarning manfaatiga xizmat qiladi. Bu esa shaxsning ijtimoiy-huquqiy burchini buzishi bilan birga, jamiyatda beqarorlik, ishonchsizlik va xavotir kayfiyatlarini ham kuchaytiradi. Shu bois, yollanish jinoyati huquqiy adabiyotlarda eng xavfli transmilliy jinoyatlardan biri sifatida ko'rilmogda.

Mazkur mavzuni chuqur o'rganish bugungi globallashuv davrida ayniqsa dolzarbdir. Axborot texnologiyalari orqali yoshlarni yollash mexanizmlari

kengayib borayotgani, turli qurolli nizolarga noqonuniy qo'shilish hollari ortayotgani davlatlarning bu boradagi qonunchilik va amaliy choralarini yanada takomillashtirishni talab etadi. Shu jihatdan, yollanish jinoyatining mohiyatini ochib berish nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ham ega.

Yollanish jinoyatini amaliy nuqtayi nazardan yoritishda eng avvalo uning oqibatlarini jamiyat hayotida qanday ko'rinishini ko'rsatish muhimdir. Amaliy hayotda yollangan shaxslar ko'pincha xorijiy harbiy tuzilmalarga yoki noqonuniy qurolli guruhlariga qo'shib, o'z mamlakati manfaatlariga zid faoliyat yuritadilar. Bu esa nafaqat milliy xavfsizlikka, balki xalqaro maydondagi obro'-e'tiborga ham putur yetkazadi.

Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, yoshlarni yollashning asosiy kanallari internet va ijtimoiy tarmoqlar bo'lib, ularda turli reklama va targ'ibot materiallari orqali chalg'ituvchi takliflar beriladi. Shu sababli, huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan virtual patrullik tizimini kuchaytirish, ya'ni onlayn kuzatuv va tezkor bloklash mexanizmlarini yo'lga qo'yish amaliy yechim bo'lib xizmat qiladi.

Boshqa tomondan, yollanish jinoyatini kamaytirish uchun iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish, yoshlarning chet eldagi noqonuniy ish takliflariga muhtoj bo'lib qolmasligini ta'minlash ham zarur. Masalan, davlat ichida ijtimoiy loyihalar va yoshlar uchun mehnat dasturlarini amalga oshirish orqali "oson pul" niqobi ostidagi xavfli yo'llarga qarshi amaliy himoya barpo etish mumkin.

Shuningdek, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va ta'lim tizimi hamkorligida sobiq yollanganlarning hayotiy hikoyalarini ochiq tarzda targ'ib qilish, ularga yuzaga kelgan pushaymonlik, qonuniy jazolar va ruhiy zarbalar haqida amaliy ma'lumot berish yoshlar ongida real profilaktika vazifasini bajaradi. Bu orqali yollanish jinoyati nafaqat qog'ozdagi huquqiy norma sifatida, balki real hayotiy xavf sifatida namoyon qilinadi va amalda unga qarshi immunitet shakllantiriladi.

Davlat	Amaliy misol	Qarorlar va nizomlar bilan bog'lanishi	Izoh
O'zbekiston	2020-yilda O'zbekiston	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat	Bu islohot terrorizmga qarshi

Davlat	Amaliy misol	Qarorlar va nizomlar bilan bog'lanishi	Izoh
	Respublikasi Jinoyat kodeksiga “yollanma jangarilar” tushunchasi kiritilib, ularga 5 yildan 10 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi belgilandi.	kodeksi, 154-moddasi (“Yollanish”), O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 16-avgustdagi PQ-3231-son qarori (“Diniy ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashish chora-tadbirlari to'g'risida”).	kurashda xalqaro standartlarga yaqinlashtirishga xizmat qildi.
Qozog'iston	2019-yilda Qozog'iston Suriya hududidan 600 dan ortiq fuqarolarni olib chiqdi va yollanib jang qilganlarga sud jarayonlari o'tkazildi.	Qozog'iston Jinoyat kodeksi, 170-moddasi; Qozog'iston Respublikasi Milliy xavfsizlik qo'mitasining “Jusan” operatsiyasi bo'yicha maxsus qarorlari.	Bu amaliyot Qozog'istonning yollanishga qarshi qat'iy pozitsiyasini ko'rsatadi.
Rossiya	2015-yilda Rossiya Federatsiyasi 359-moddaga ko'ra, yollanib chet elda urushayotgan shaxslarni jinoyat javobgarligiga tortishni kuchaytirdi.	Rossiya Federatsiyasi Jinoyat kodeksi, 359-modda (“Yollanish”); Rossiya Prezidenti farmoni bilan 2014-yilda qabul qilingan “Terrorizmga qarshi kurash konsepsiyasi”.	Rossiyada yollanib jang qilganlarga 7 yildan 15 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi qo'llanadi.
AQSH	2016-yilda AQSH fuqarosi Maykl Todd Sentino “Islomiy davlat”ga qo'shilish maqsadida Suriyaga borishga uringani uchun 20 yilga ozodlikdan mahrum qilindi.	AQSH Federal qonuni (18 U.S. Code § 960 – Foreign military expeditions), USA Patriot Act.	AQSH yollanishni xalqaro terrorizm doirasida baholab, eng og'ir jazolarni qo'llaydi.
Fransiya	2018-yilda Fransiya hukumati Suriyada jang qilgan 300 ga yaqin fuqarosiga qarshi jinoyat	Fransiya Jinoyat kodeksi, 436-1 moddasi (“Yollanish”); 2014-yildagi Terrorizmga qarshi milliy strategiya.	Fransiyada yollanma jangchilarga qarshi qat'iy nazorat va jazolash tizimi

Davlat	Amaliy misol	Qarorlar va nizomlar bilan bog'lanishi	Izoh
	ishlarini qo'zg'atdi.		ishlab chiqilgan.

XULOSA

Yollanish jinoyati zamonaviy davrda nafaqat milliy xavfsizlik, balki xalqaro tinchlik va barqarorlikka ham katta tahdid solayotgan muammolardan biridir. O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda qonunchilikka kiritilgan o'zgarishlar Jinoyat kodeksiga maxsus moddaning qo'shilishi, Prezident qarorlari hamda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning tizimli faoliyati ushbu jinoyatga qarshi samarali kurash olib borishga xizmat qilmoqda.

Markaziy Osiyo davlatlari, jumladan Qozog'iston, Tojikiston va Qirg'iziston, amaliy misollarda ko'ringanidek, xalqaro tajribadan kelib chiqib, yollanish jinoyatini terrorizm va diniy ekstremizm bilan chambarchas bog'liq holda baholamoqda. Bu yondashuv ularga yollanib jang qilgan shaxslarni nafaqat jazolash, balki ularni qayta ijtimoiylashtirish choralarini ham ko'rishga imkon bermoqda.

Chet el davlatlari, xususan AQSH, Rossiya va Fransiya esa yollanishni qat'iy jazolash orqali bartaraf etishga intiladi. Bu esa xalqaro hamjamiyatda yagona yondashuv shakllanmaganini ko'rsatadi: ayrim mamlakatlar jazoni asosiy vosita sifatida ko'rgan bo'lsa, boshqalar profilaktika va reabilitatsiyaga ko'proq urg'u bermoqda.

Umuman olganda, yollanish jinoyatining mohiyati shundan iboratki, u faqatgina shaxsning shaxsiy xatti-harakatlari emas, balki butun jamiyat va davlat xavfsizligiga qarshi qaratilgan keng ko'lamli tahdid hisoblanadi. Shu sababdan, O'zbekiston va boshqa davlatlar tajribasi asosida xulosa qilish mumkinki, yollanishga qarshi kurashda qonunchilikni kuchaytirish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va profilaktik choralarga e'tibor qaratish dolzarb va samarali yo'l hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Norbo'tayeva Saodat Rashidovna. Yoshlar huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirishda milliy qonunchilik. "Tadqiqotlar.UZ". 2023. tadqiqotlar.uz
2. Abror Jamolovich Idiboyev. Jamiyat ma'naviy yuksalishi sharoitida yoshlar huquqiy madaniyatining ahamiyati. "Innovations in Science and Technologies". innoist.uz
3. Xaydarov Abdixakimovich Kozimbek. Yoshlar huquqiy ongini yuksaltirishning zamonaviy texnologiyalari. ARES journal, 2023. ares.uz